

1^η Διδακτική Ενότητα : Γιατί φιλοσοφεί άνθρωπος;

Αριστοτέλης, Μετά τα φυσικά, Α2, 98b12-28

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα φιλοσοφικά κείμενα της ελληνικής αρχαιότητας συναντάται συχνά η ιδέα ότι κάθε δραστηριότητά μας έχει έναν λόγο που συμβαίνει, έναν σκοπό προς τον οποίο αποβλέπει. Αυτό το «γιατί» το ρωτάμε πρώτα για την ίδια τη φιλοσοφία. Ο Αριστοτέλης, θέλοντας να διακρίνει τη φιλοσοφία από άλλες μορφές γνώσης, αναζητά την απάντηση με εμπειρικό τρόπο: ξεκινά από την παρατήρηση ότι όλοι οι άνθρωποι επιζητούν τη γνώση, την οποία κατακτούν μέσα από τις αισθήσεις, και προχωρούν από την εμπειρία που αφορά τα επιμέρους πράγματα στην τέχνη και την επιστήμη. Για να καταλάβουμε για ποιον λόγο φιλοσοφούμε, πρέπει να ορίσουμε τι είναι φιλοσοφία και να εξετάσουμε με ιστορική ματιά το πώς άρχισαν οι άνθρωποι να φιλοσοφούν.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)· ὥστ' εἶπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἀγνοίαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φα μὲν, ἐλευθέρος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη ἔνεκέν ἐστιν.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν,	Γιατί, όπως συμβαίνει και τώρα, οι άνθρωποι άρχισαν για πρώτη φορά να φιλοσοφούν από περιέργεια και θαυμασμό,
ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες,	στην αρχή θεώρησαν άξια θαυμασμού τα παράξενα της καθημερινής ζωής
εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες,	και, προχωρώντας σιγά σιγά με αυτόν τον τρόπο, άρχισαν να προβληματίζονται και για τα πιο σημαντικά,
οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως.	όπως λ.χ. για τα φαινόμενα της σελήνης και του ήλιου, για τα άστρα, για τη γέννηση του σύμπαντος.
Ὅ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν	Αυτός όμως που απορεί και που θαυμάζει, αντιλαμβάνεται ότι αγνοεί
(διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων).	(γι' αυτό και όποιος αγαπά τους μύθους είναι κατά κάποιo τρόπο και φιλόσοφος, αφού οι μύθοι συντίθενται από γεγονότα θαυμάσια).

ὥστ' εἶπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν,	Εφόσον λοιπόν οι άνθρωποι φιλοσόφησαν για να ξεφύγουν από την άγνοιά τους,
φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίδωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.	εἶναι φανερό ὅτι ἐπιζήτησαν τὴν ἐπιστήμη για τὴν ἴδια τὴ γνώση καὶ ὄχι χάριν κάποιας χρησιμότητας.
Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός·	Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν πορεία τῶν πραγμάτων·
σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.	Μόνο ὅταν ὅλες σχεδὸν οἱ ἄμεσες ἀνάγκες τοὺς ικανοποιήθηκαν, καὶ τὸ ἴδιο συνέβη με τὴν ἀνεση καὶ τὴν ἀπόλαυσή τοὺς, μόνο τότε οἱ ἄνθρωποι στράφηκαν σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν πνευματικὴ ἀναζήτηση.
Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἑτέραν,	Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι τὴ γνώση αὐτὴ δὲν τὴν ἐπιζητούμε για να καλύψει ἄλλη ἀνάγκη,
ἀλλ' ὡσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν,	ἀλλὰ, ὅπως λέγεται ὅτι ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος που ὑπάρχει για τον εαυτό του καὶ ὄχι για κάποιον ἄλλον,

οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὖσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν·	έτσι επιζητούμε και αυτην ως τη μόνη ελεύθερη επιστήμη.
μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.	γιατί είναι η μόνη που υπάρχει γι' αυτήν την ίδια.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

θαυμάζω: μένω έκθαμβος, νιώθω έκπληξη για κάτι. Το ρήμα δεν μπορεί να αποδοθεί πλήρως στα νέα ελληνικά, καθώς περιλαμβάνει τόσο την έκπληξη (ευχάριστη ή δυσάρεστη, άρα και την αμηχανία) όσο και την περιέργεια και τον θαυμασμό.

Το *θαυμάζειν* αποτελεί και για τον Πλάτωνα αρχή της φιλοσοφίας: *μάλα γὰρ φιλοσόφον τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη* [: έντονα ο φιλόσοφος βιώνει την έκπληξη και τον θαυμασμό. και δεν είναι άλλη η αρχή της φιλοσοφίας παρά ακριβώς αυτή] (*Θεαίτητος* 155d).

φιλοσοφῶ: Στην αρχική του ετυμολογική σημασία (*φιλῶ* + *σοφία*) το ρήμα σημαίνει «αγαπῶ τη σκέψη και τη γνώση». Η φιλοσοφία είναι φιλία, επιθυμία σοφίας. Στην *Πολιτεία* (475b) του Πλάτωνα λέγεται: *καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι.*

Ο Αριστοτέλης συνδέει άμεσα τη φιλοσοφική δραστηριότητα με την αναζήτηση της αλήθειας: *ὀρθῶς δ' ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας* [: είναι σωστό που καλεῖται η φιλοσοφία επιστήμη της αλήθειας] (*Μετὰ τὰ Φυσικά*, 993b1920). Γι' αυτόν η φιλοσοφία αποσκοπεί στην καθαρή γνώση και όχι στη χρησιμότητα.

Ήδη, λοιπόν, από την αρχαιότητα το ρήμα *φιλοσοφῶ* άρχισε να αποκτά την ειδικότερη σημασία που έχει και σήμερα: στοχάζομαι, αναζητῶ και ερευνῶ σε

έκταση και βάθος τη φύση των πραγμάτων και την αλήθεια των όντων, τη γνώση, τις αξίες κ.λπ.

ἀπορῶ (στερ. α- + πόρος): βρίσκομαι σε αδιέξοδο και αμηχανία, αδυνατώ να καταλάβω και να εξηγήσω κάτι· διατυπώνω απορία, ρωτώ να μάθω κάτι. Ο Αριστοτέλης (*Μετὰ τὰ Φυσικά*, 993a30 κ.ε.) παρομοιάζει τη διάνοια που βιώνει την ἀπορία με διάνοια δεμένη που επιδιώκει λύση (λύσιμo). Με αυτό τον τρόπο η ἀπορία γίνεται αφετηρία φιλοσοφικής αναζήτησης.

φρόνησις: Στο χωρίο αυτό η φρόνησις είναι ισοδύναμη νοηματικά με την σοφίαν ή ἐπιστήμην. Σε άλλα κείμενα του Αριστοτέλη (π.χ. στα *Ἠθικά Νικομάχεια*) θα πάρει τη σημασία μιας συγκεκριμένης διανοητικής αρετής, αυτής που επιτρέπει στον άνθρωπο να κάνει σωστές ηθικές επιλογές σε πρακτικά ζητήματα της καθημερινής ζωής.

ἐπιστήμη: ακριβής γνώση. Αντίστοιχα, το ρήμα ἐπίσταμαι σημαίνει «γνωρίζω καλά», «γνωρίζω με βεβαιότητα». Κατά τον Αριστοτέλη η ἐπιστήμη συνδέεται άμεσα με τη λογική λειτουργία του ανθρώπου: ἐπιστήμη δ' ἅπασα μετὰ λόγου ἐστί (*Αναλυτικά Ὑστερα*, 100b10). Η ἐπιστήμη υπερβαίνει την απλή εμπειρική μάθηση αλλά και τη γνώση μιας τέχνης. Αποτελεί σύνολο τεκμηριωμένων γνώσεων σε συγκεκριμένο και διακριτό τομέα του επιστητού.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ

θαυμάζειν, θαυμάσαντες, θαυμασίων < θαυμάζω: θαυμαστής, θαυμασμός, θαυματοποιός, αξιοθαύμαστος, θαυμαστικός, θαυματουργός, θάμα, θαυμάσιος

ἄνθρωποι < ἄνω + θρώσκω (=βλέπω) ή ανήρ + ωπός (ωψ: όψη, θωρία, μάτι): ανθρωπισμός, ανθρωπιστής, συνάνθρωπος, ανθρωπολογία, άνδρας, ανδροπρεπής, ανδραγάθημα, ανδριάντας

ἤρξαντο, ὑπαρχόντων, ἤρξατο < ἄρχω: αρχή, απαρχή, αρχαίος, αρχείο, ναύαρχος, ταξίαρχος, άναρχος, έπαρχος, αναρχία, επαρχία, αρχικός,

αναρχικός, έναρξη, ύπαρξη υπαρκτός, ανύπαρκτος, εναρκτήριοι, άρχοντας, αρχηγός, αρχηγία, αρχηγικός, αρχομανής, ναυαρχίδα, αρχιφύλακας

φιλοσοφείν: φιλοσοφέω-ω < φιλω + σοφία: φιλόσοφος, φιλοσοφικός, αφιλοσόφητος, φιλοσόφημα, φιλοσοφία

πρόχειρα: ο, η, πρόχειρος, τό πρόχειρον < πρό + χείρ: προχειρότητα, προχειρολογία, προχειρογραμμένος, προχειροδουλεία

άτοπων: ο, η άτοπος, το άτοπον < α-(στερητ.) + τόπος: τόπος, τοπικός, τοποθετώ, τοποθεσία, τοποθέτηση, τοπίο, τοπογραφία, τοπολογία, τοποτηρητής, τοπωνύμιο, εκτοπίζω, ντόπιος, άτόπημα, εντοπίζω, κατατοπίζω, μετατόπιση, συντοπίτης

μικρόν: μικρός,-α,-όν < (σ)μικρ- : μικρολογώ, μικρολόγος, μικρόψυχος, μικραίνω, μικροπρεπής, μικρέμπορος, μικρότητα, σμίκρυνση, μικροπολίτης, (= πολίτης μικρής πόλης), μικρογραφία, μικρόβιο, μικροκύματα, μικρομεσαίος, μικροσκόπιο, μικρόφωνο

προϊόντες: πρόειμι / προέρχομαι < πρό + ειμί, θέμα: έρχ-, ει-, ι-, ελευθ-, ελυθ-, ελθ-: ερχομός, ελεύθερος, ελευθερία, έλευση, διέλευση, προέλευση, προσέλευση, συνέλευση, προσηλυτισμός, προσήλυτος, έπηλυς, νήλυς (αυτός που ήρθε πρόσφατα), ιταμός, ιταμότητα (= θρασύτητα), προσιτός, απρόσιτος, εισιτήριο, εξιτήριο, αμαξιτός, εξίτηλος (= αυτός που έχασε το χρώμα του), ανεξίτηλος, ισθμός, ανιούσα, κατιούσα, εισέρχομαι, αντιπαρέρχομαι

μειζόνων: μέγας, μεγάλη, μέγα: μέγεθος, ευμεγέθης, μεγαλείο, μεγαλοψυχία, μεγαλοπρέπεια, μεγαλειώδης, μεγέθυνση

διαπορήσαντες: διαπορέω-ω < διά + απορω < α-(στερητ.) + πόρος + jω : πόρος, πορεία, πορθμός, εύπορος, ευπορία, άπορος, απορία, απορητικός, απορηματικός, βιοπορισμός, βιοποριστικός, οδοιπόρος, οδοιπορία, οδοιπορικός, αργοπορία, πεζοπόρος, πεζοπορία, αεροπόρος, αεροπορία, πρωτοπόρος, πρωτοπορία, προσπορίζω, απορησία, απόρημα

σελήνης: η σελήνη,- ης <σέλας: σεληνιακός, πανσέληνος, σεληνόφως, σεληνιασμός

παθημάτων: το πάθος, -ους < ρ.πάσχω θέμα: πενθ-, παθ-: πάθημα, πάθηση, παθολογία, παθογένεια, απάθεια, αντιπάθεια, ευπάθεια, συμπάθεια, προσπάθεια, απαθής, ευπαθής, αντιπαθής, συμπαθής, εμπαθής, πολυπαθής, παθητικός, παθογόνος, παθολόγος, παθολογικός, πένθος, πένθιμος, νηπενθής

άστρα: το άστρον < αστήρ: αστρικός, έναστρος, ξάστερος, αστεροειδής, αστεροσκοπείο, αστρολογία, αστροναύτης, αστρονομία, αστερίας, αστέρι, αστερισμός, αστερίσκος

παντός: πας, πασα, παν : πάντοτε, παντού, παντοτινός, πανούργος, πανάθλιος, πανάγαθος, Παναθήναια, πανάκεια, πανδαισία, πανδέκτης, Πανδώρα, πανανθρώπινος, πανδημία, πανδοχείο, πανεπιστήμιο, πανευτυχής, παντογνώστης, πανηγύρι, πανοπλία, πάνοπλος, πανσέληνος, πάνσοφος, παντοκράτορας, παντοπωλείο, παντοπώλης, παντελής, παντοδύναμος, παντομίμα, πασιφανής, πασίγνωστος, πάγκαλος, παγκόσμιος, Παγκράτι, παλλαϊκός, παμπόνηρος, παμπάλαιος

γενέσεως: η γένεσις, -εως < ρήμα γίγνομαι, θέμα: γεν-, γον-, γενε- : γενετής, γέννηση, γένεση, γέννα, γενεά, γενιά, γένος, γενετικός, αγέννητος, γενέτειρα, γενετήσιος, γενέθλιος, ευγενής, αγενής, γηγενής, εγγενής, συγγενής, ενδογενής, εξωγενής, πρωτογενής, δευτερογενής, υστερογενής, γενικός, γόνος, άγονος, πρόγονος, απόγονος, επίγονος, πρωτόγονος, γονέας, γυνή, γονικός, γονίδιο, γόνιμος, γονιμότητα, υπογονιμότητα, νεογνό, γνήσιος, εγγονός, γενάρχης, οικογένεια, προγενέστερος, γενναίος, γενναιότητα, γενοκτονία, γενεσιουργία, πολυγονία

οΐεται: οίομαι / οίμαι, θέμα: οι-, οιε-, οih- : οίηση (= έπαρση), οihματίας (= αλαζόνας), οίημα

ἀγνοεῖν: αγνοέω – ω < άγνους : άγνοια, αγνόημα, αγνοητικός

φιλόμυθος: ο, η φιλόμυθος, το φιλόμυθον < φίλος + μύθος : μύθος, μυθιστόρημα, μυθιστορία, μυθολόγημα, μυθολογία, μυθογραφώ, μυθομανής, μυθοπλασία, μυθοποιΐα, μυθώδης, μυθικός, μυθολογητέον

έστιν: ειμί, θέμα: εσ- : ουσία, ουσιώδες, ουσιαστικό, ουσιαστικοποιώ, ανούσιος, παρουσία, απουσία, εξουσία, επουσιώδης, αυτούσιος, όντως, οντότητα, οντολογικός, έτυμος (= αληθινός, πραγματικός), εσθλός, ετυμολογία, έτυμον, οντολογία, όντως, απών, παρόν, μέλλον, παροντικός, παρουσιαστικό, περιούσιος, έστω, προσόν, απουσιολόγιο, επιούσιος

σύγκειται: σύγκειμαι < σύν + κειμαι : υποκείμενο, υποκειμενικός, υποκειμενικότητα, αντικείμενο, αντικειμενικός, αντικειμενικότητα, διακειμενικός, επικείμενος, παρακείμενος, προκείμενος, προσκείμενος, κείμενο, κειμενογράφος, κειμήλιο, κοιτίδα, κοίτασμα, κοίτη, κατάκοιτος, κοιτώντας, κοιτάζω, κοίτασμα

φεύγειν: φεύγω, θέμα: φευγ-,φυγ- : φευγαλέος, φευγάτος, αναπόφευκτος, άφευκτος, φυγή, προσφυγή, διαφυγή, υπεκφυγή, φυγαδεύω, καταφύγιο, φυγάς, πρόσφυγας, προσφυγικός, φυγόστρατος, φυγόδικος, φυγόκεντρος, φυγόπονος, φύγδην

φανερών: φανερός,-ά,-όν < φαίνω : αφάνεια, αφανής, άφαντος, διαφάνεια, διαφανής, εμφανής, έμφραση, επιφάνεια, επιφανής, επίφραση, καταφανής, περιφανής, συκοφάντης, συκοφαντικός, υπερηφάνεια, υπερήφανος, φαινός, φαινόμενος, φαινομενικός, φανάρι, φανερός, φανός, φαντασία, φαντασιόπληκτος, φαντασίωση, φάντασμα, φαντασμαγορικός, φανταστικός, φάσμα, φως, φανέρωμα

ειδέναι: οίδα < ρήμα: είδω, θέμα: Φειδ-, Φοιδ-, Φιδ-: ειδήμον, είδηση, ειδησεογραφία, ειδοποίηση, συνείδηση, συνειδητοποίηση, ευσυνειδησία, ασυνειδησία, είδος, είδωλο, είδωλοάτρηης, ειδώλιο, ειδύλλιο, ειδικότητα, ειδίκευση, ειδικός, ειδυλλιακός, ειδοποιός, ωσειδής, συνειδητός, ασυνειδητος, ευσυνειδητος, ειδησεογραφικός, ιστορία, ιστορικότητα, ιστορικός, φιλίστωρ (= φιλομαθής, περιεργος), ιστοριογράφος, ιστοριογραφία, ιστοριοδίφης, μυθιστοριογραφία

ἐπίστασθαι < ἐπίσταμαι: επιστήμονας, επιστητός, επιστημονικός, επιστημοσύνη, επιστημολογία, πανεπιστήμονας, πανεπιστήμιο

ἐδίωκον: διώκτης, διωγμός, διώξη, εκδίωξη, καταδίωξη, επιδίωξη, καταδιωκτικός, διώξιμο, επιδιώκω, καταδιώκω

χρήσεως: η χρήση, -εως < χρεία < ρήμα: χρωμαι: χρήση, χρήστης, χρήσιμος, χρηστικός, χρησιμότητα, χρηστός, χρηστότητα, εύχρηστος, δύσχρηστος, άχρηστος, χρήμα, χρηματικός, χρηματισμός, χρηματιστήριο, χρησμός, χρησιμοθήρας, χρησιμοποίηση, άχρησιμοποίητος, ιδιοχρησία, χρέος, χρεία, καταχραστής, καταχρηστικός, κατάχρηση

μαρτυρεῖ: μαρτηρέω – ω < μαρτυς + -έω: μάρτυρας, μαρτυρία, μαρτυρικός, μαρτυρικός, μαρτύριο, αμάρτυρος, μαρτυριάρης

συμβεβηκός: συμβαίνω < σύν + βαίνω, θέμα: βα-, βη-, βω- : βατός, άβατος, δύσβατος, ακροβάτης, ανάβαση, αναβάτης, βάδην, βαθμός, βαθμίδα, βάθρο, βακτηρία, βάση, βασικός, βάσιμος, βατήρας, βήμα, βηματοδότης, βωμός, διάβαση, διαβάτης, δύσβατος, έμβασμα, επιβάτης, κατάβαση, μεταβατικός, σύμβαση, συμβατικός, παραβάτης, παράβαση, πρόβατο, πρόσβαση, αντιβαίνω, αποβάθρα, βέβηλος, βέβαιος, διαβήτης, διάβημα, βαδίζω.

ύπαρχόντων: υπάρχω < υπό + αρχ-: υπαρκτός, ανύπαρκτος, ύπαρξη, αρχή, απαρχή, αρχικός, άναρχος, άρχοντας, αρχείο, έναρξη, εναρκτήριο, αρχαίος, ναύαρχος, ίππαρχος, ταξίαρχος, ύπαρχος, έπαρχος.

άναγκαίων: αναγκαίος, αναγκαιότητα, αναγκαστικός, ανάγκη, εξαναγκάζω, εξαναγκασμός

ράστώνην: <ράδιος: ραδιούργος, ραδιουργία, ράθυμος, ραυθμία

διαγωγήν: < δια+ άγω: αγωγή, αγωγός, άγημα, αγωγήμος, αγωγιμότητα, αγωνιώ, άγώνας, άγώνισμα, αγωνιστής, συναγωνισμός, ανταγωνισμός, άγώγι, άγέλη, άγελάδα, αγωγιάτης, άξιος, αξιώνω, αξίωση, άξονας, άμαξα, σύναξη, συναξάρι, εισακτέος, παρείσακτος, άνάγω, αναγωγή, άνάγωγος, άπάγω, άπαγωγή, διάγω, διαγωγή, διεξάγω, διεξαγωγή, εισάγω, εισαγωγή, εισαγωγέας, ενάγω, διαγωγή, επαγωγή, προάγω, παράγω, παραγωγή,

παραγωγός, υπάγω, υπαγωγή, καταγωγή, συναγωγή, δημαγωγός, προσαγωγός, νηπιαγωγός, φωταγωγός, χορηγός, λοχαγός, ξεναγός, στρατηγός, ουραγός, κυνηγός, αρχηγός, πλοηγός, ναυπηγός, υδραγωγείο, παρθεναγωγείο, οχλαγωγία, χαλιναγωγώ

φρόνησις: <φρονέω-ω <φρήν (=μυαλό): φρόνημα, φρόνηση, περιφρόνηση, φρονηματίας, παράφρων, άφρων, φροντίδα, αφροσύνη, ευφροσύνη, σωφροσύνη, σωφρονιστικός, παραφροσύνη

ζητεῖσθαι: ζητέω – ω, θέμα: ζητε-: ζήτηση, συζήτηση, συζητήσιμος, συζητητής, αναζήτηση, ζήτημα, ζητούμενο, αζήτητος, περιζήτητος, ζητιάνος, ζητιανεύω, ζητητής

δῆλον: δῆλος, -η, -ον < δηλόων – ω: δηλώνω, δηλωτικός, άδηλος, δήλωση, διαδήλωση, εκδήλωση, υποδήλωση, συνυποδήλωση, άδηλος, συνυποδηλωτικός, υποδηλωτικός, εκδηλωτικός, αδήλωτος, δηλαδή

φαμέν: φημί, θέμα: φη-, φα-: φωνή, φωνήεν, φήμη, προφήτης, φάση, αφασία, απόφαση, φατός, άφατος, διαφήμιση, δυσφήμιση, δυσφημώ, φημολογία, φημισμένος, κατάφαση, φημολογούμαι, κακόφημος, επευφημία, τηλεφώνημα, συμφωνητικό, παράφωνος, πρόφαση

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Λίγα λόγια για το έργο.....

Το έργο του Αριστοτέλη «Μετά τά φυσικά» είναι ένα σύνολο αυτοτελών έργων τα οποία συνενώθηκαν σε μια ενιαία πραγματεία, μάλλον από τον πρώτο εκδότη, Ανδρόνικο Ρόδιο. Αποτελείται από 14 βιβλία. Στο έργο αυτό ο Αριστοτέλης βρίσκεται σε διαρκή διάλογο με τον Πλάτωνα. Το θέμα που μελετάται είναι το αντικείμενο της πρώτης φιλοσοφίας, δηλαδή το ον στην απόλυτη απλότητά του, η ίδια η ύπαρξη. Καθώς το ον, λοιπόν, ταυτίζεται με την πρώτη ουσία, το θεό, το ον είναι το θεϊκό ον.

Ο όρος *μεταφυσική* δεν συναντάται στον Αριστοτέλη, ούτε σε κάποιο άλλο κείμενο της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Την περίοδο εκείνη κάνουν την εμφάνισή τους η *πρώτη φιλοσοφία*, η οποία μελετά τις πρώτες αρχές και αιτίες των όντων και η *θεολογική φιλοσοφία*, η οποία μελετά τον θεό, την απώτατη αιτία των όντων. Οι δύο αυτοί όροι ταυτίζονται και απαρτίζονται από κοινού εκείνο τον φιλοσοφικό κλάδο που στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας ονομάστηκε *μεταφυσική/οντολογία*. Στο τίτλο του μάλιστα ανάγεται ο σύγχρονος όρος *μεταφυσική* που ταυτίζεται με την *οντολογία*. Οι όροι αυτοί ανάγονται στη φιλοσοφική του σχολή.

Το Α' βιβλίο του έργου «*Μετά τὰ φυσικά*» λειτουργεί ως εισαγωγή. Κεντρικό θέμα είναι η ίδια η φιλοσοφία και πιο συγκεκριμένα η σύνταξη του ορισμού της. Η φιλοσοφία περιγράφεται ως η θεωρητική γνώση που έχει ως κύρια κατεύθυνση την αιτιολογία. Είναι μια ολοκληρωμένη γνώση (σοφίαν) που απαντάει σε διάφορα γιατί.

Στην ανάλυση του κειμένου φαίνεται η τελολογική αντίληψη του Αριστοτέλη και ο πρακτικός χαρακτήρας της φιλοσοφίας του. Σύμφωνα με τον Σταγειρίτη φιλόσοφο τέλος σημαίνει σκοπός. Κάθε ον, πράγμα ή ιδέα υπάρχει για να εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο σκοπό. Αυτήν την σκοπιμότητα της φιλοσοφίας αναζητά καθώς προσπαθεί να διακρίνει τη φιλοσοφία από τις άλλες μορφές γνώσης. Παράλληλα, χαρακτηρίζεται ως ένας πρακτικός φιλόσοφος, καθώς ξεκινά με δεδομένα που προσφέρουν οι εμπειρίες για να δομήσει τη φιλοσοφική του σκέψη.

Η πορεία του ανθρώπου από την εμπειρία στη γνώση

<<.....Ξεκινά από την παρατήρηση ότι όλοι οι άνθρωποι επιζητούν τη γνώση, την οποία κατακτούν μέσα από τις αισθήσεις, και προχωρούν από την εμπειρία που αφορά τα επιμέρους πράγματα στην τέχνη και την επιστήμη.....>>

Όλοι οι άνθρωποι ποθούν την γνώση, κι αυτό είναι κάτι που οφείλεται στην ίδια την ανθρώπινη φύση. Πρόκειται για μια διαπίστωση στην οποία έχει φτάσει επαγωγικά (= με γενίκευση μετά από εμπειρικές παρατηρήσεις). Η γνώση παράγεται μέσα από μια συγκεκριμένη πορεία. Αφετηρία της αποτελούν οι αισθήσεις, και κατεξοχήν η όραση. Η αίσθηση παράγει μνήμη. Πολλές μνήμες του ίδιου πράγματος μπορούν να οδηγήσουν στην δημιουργία

μιας εμπειρίας. Πολλές διαπιστώσεις της ίδιας εμπειρίας δημιουργούν γενικευτικές αντιλήψεις, που στο σύνολό τους απαρτίζουν μια τέχνη ή επιστήμη.

Τριμερής κατάταξη των γνώσεων κατά τον Αριστοτέλη

Κατά τον Αριστοτέλη όλες οι γνώσεις είναι σημαντικές και χρήσιμες, δεν είναι όμως όλες ισότιμες. Ο Αριστοτέλης χωρίζει τις γνώσεις σε:

- **Ποιητικές επιστήμες:** εντάσσονται όλες οι τεχνικές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων των καλλιτεχνικών όπως ρητορική, ποιητική, ιατρική, κατασκευαστικές τέχνες (πχ. ναυπηγική, αρχιτεκτονική, γλυπτική κλπ.)
- **Πρακτικές επιστήμες:** ανήκουν οι γνώσεις που έχουν ως αντικείμενο την ανθρώπινη συμπεριφορά και αφορούν στην ηθική και την πολιτική θεωρία, δηλαδή η ηθική και η πολιτική.
- **Θεωρητικές επιστήμες:** περιλαμβάνουν την φυσική, τα μαθηματικά, και την πρώτη φιλοσοφία (= η θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και των πρώτων αιτιών της πραγματικότητας). Οι γνώσεις αυτές ονομάζονται θεωρητικές γιατί είναι απαλλαγμένες από οποιαδήποτε πρακτική εφαρμογή πέραν της ερμηνείας που δίνουν για την αρχή και την κίνηση των πάντων.

Η βασική διαφορά της φιλοσοφίας από τις επιμέρους τομείς της επιστημονικής γνώσης έγκειται στην αυταξία της. Ενώ δηλαδή οι επιστημονικές γνώσεις εξυπηρετούν άλλες ανάγκες, η φιλοσοφική γνώση δεν εξυπηρετεί καμία άλλη ανθρώπινη ανάγκη παρά μόνο την ανάγκη για γνώση. Συγκεκριμένα, η φιλοσοφία ανήκει στην κατηγορία των θεωρητικών γνώσεων και επιδιώκει την καθαρή γνώση.

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν

Ο Αριστοτέλης παραθέτει εδώ το κίνητρο που ώθησε τους ανθρώπους να φιλοσοφούν. *Στην αρχική του ετυμολογική σημασία (φιλῶ + σοφία) το ρήμα σημαίνει «αγαπῶ τη σκέψη και τη γνώση». Η φιλοσοφία είναι φιλία,*

επιθυμία σοφίας. Στην Πολιτεία (475b) του Πλάτωνα λέγεται: *καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι. Ὁ Ἀριστοτέλης συνδέει ἄμεσα τὴ φιλοσοφικὴ δραστηριότητα με τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας: ὀρθῶς δ' ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀλήθειας [· εἶναι σωστό που καλεῖται ἡ φιλοσοφία ἐπιστήμη τῆς ἀλήθειας]* (Μετὰ τὰ Φυσικά, 993b1920). Γι' αὐτὸν ἡ φιλοσοφία ἀποσκοπεῖ στὴν καθαρὴ γνῶση καὶ ὄχι στὴ χρησιμότητα. Ἦδη, λοιπόν, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τὸ ρῆμα φιλοσοφῶ ἀρχισε νὰ ἀποκτᾶ τὴν ἐιδικότερη σημασία που ἔχει καὶ σήμερα: *στοχάζομαι, ἀναζητῶ καὶ ἐρευνῶ σὲ ἔκταση καὶ βάθος τὴ φύση τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων, τὴ γνῶση, τὴς ἀξίες κ.λπ.* Χρησιμοποιώντας ἕνα ἐμπρόθετο προσδιορισμὸ τῆς αἰτίας, με ἕνα ἑναρθρο ἀπαρέμφατο (Διὰ τὸ θαυμάζειν) δίνεται ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἐνασχόλησης τοῦ ἀνθρώπου με τὴ φιλοσοφία. Ὁ αἰτιολογικὸς παρατακτικὸς σύνδεσμος (γὰρ) εἰσάγει στὴν ἐπιχειρηματολογία τοὺς λόγους αὐτοὺς. Πιο συγκεκριμένα, αἰτιολογεῖ τὴ φράση που εἶχε προηγηθεῖ, ὅτι δηλαδή ἡ φιλοσοφία δὲν ἀνήκει στὴς ποιητικὲς γνῶσεις. Ἡ χρῆση τοῦ ἑναρθρου ἀπαρέμφατου ἀντὶ γιὰ οὐσιαστικὸ τονίζει τὸν ἐνεργητικὸ χαρακτήρα τῆς φιλοσοφικῆς δραστηριότητας. Οἱ δύο ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοὶ τοῦ χρόνου (καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον) δείχνουν ὅτι αὐτὴ ἡ αἰτία εἶναι διαχρονικὴ. Αναφέρεται συνεπῶς τόσο στὴς ἀπαρχές τῆς φιλοσοφίας (πρῶτον) καὶ γενικότερα στὸ παρελθόν τῆς (διαχρονία) ὅσο καὶ στὸ παρόν τῆς (νῦν) (συγχρονία). Κύρια αἰτία, λοιπόν, τῆς φιλοσοφικῆς ἐνασχόλησης ἀπέτελεσε ὁ θαυμασμός καὶ ἡ ἐκπληξη. Τὸ ρῆμα θαυμάζω σημαίνει *μένω ἐκθαμβος, νιώθω ἐκπληξη γιὰ κάτι. Τὸ ρῆμα δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ πλήρως στὰ νέα ἑλληνικά, καθὼς περιλαμβάνει τόσο τὴν ἐκπληξη (ευχάριστη ἢ δυσάρεστη, ἀρα καὶ τὴν ἀμηχανία) ὅσο καὶ τὴν περιέργεια καὶ τὸν θαυμασμό. Τὸ θαυμάζειν ἀποτελεῖ καὶ γιὰ τὸν Πλάτωνα ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας: μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη [· ἐντονα ὁ φιλόσοφος βιώνει τὴν ἐκπληξη καὶ τὸν θαυμασμό. καὶ δὲν εἶναι ἄλλη ἡ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας παρά ἀκριβῶς αὕτη]* (Θεαίτητος 155d). Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἐδῶ ἡ ἀναφορὰ στὸν θαυμασμό. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐντοπίζει τὸν θαυμασμό, ἕνα πάθος δηλαδή, ἕνα συναίσθημα, ὡς ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία εἶναι μιὰ λογικὴ δραστηριότητα. Ὁ θαυμασμός δὲν υπῆρξε μόνον γενεσιουργὸς αἰτία ἀλλὰ εἶναι καὶ φορέας τῆς φιλοσοφίας, καθὼς διαρκῶς ὁ θαυμασμός διέπει τὴ

φιλοσοφία. Οι άνθρωποι άρχισαν και εξακολουθούν να φιλοσοφούν λόγω της έκπληξης που ένιωσαν.

Η χρήση του ρήματος άρχομαι (ήρξαντο) αναφέρεται στις απαρχές της φιλοσοφικής ενασχόλησης. Οι περισσότεροι μελετητές της ελληνικής φιλοσοφίας συμφωνούν ότι γεννήθηκε τον 6^ο αιώνα π.Χ. στην Ιωνία της Μικράς Ασίας. Εντούτοις, πριν την χρονολόγηση αυτή φαίνεται ότι η ίδια η λέξη φιλοσοφία εμφανίζεται τον 5^ο αιώνα π.Χ. Υπήρξαν έργα της πρώιμης μυθικής διανόησης στα οποία εντοπίζουμε σπέρματα φιλοσοφίας. Σε αυτά μπορούμε να συμπεριλάβουμε τον Όμηρο (φιλοσοφικές έννοιες που σχετίζονται με την ψυχή, το θάνατο, τους θεούς) και κυρίως τους Ορφικούς (απαντήσεις σχετικά με ερωτήματα περί της αρχής των όντων) και τον Ησίοδο (μυθολογικές μορφές των θεών που έχουν πολλά κοινά στοιχεία με φιλοσοφικές κοσμογονικές έννοιες) που είναι εκπρόσωποι της μυθικής διανόησης. Αργότερα, με τον Πλάτωνα, προσδιορίζεται σημασιολογικά, αποκτά την αυτονομία της και θεσπίζει τους δικούς της αυστηρούς κανόνες για τους συλλογισμούς και τα επιχειρήματά της.

ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες,

Η αρχική αιτία που οδήγησε τους ανθρώπους στις φιλοσοφικές αναζητήσεις ήταν η έκπληξη και ο θαυμασμός για οτιδήποτε συνέβαινε γύρω τους και στους ίδιους, τα παράξενα της καθημερινής ζωής. Σε ένα πρώτο στάδιο ο άνθρωπος ένιωθε απορία και περιέργεια για λιγότερο σημαντικά ζητήματα, με την εξέτασή τους να καθίσταται ευκολότερη. Τα φυσικά φαινόμενα όπως η βροχή, το χιόνι, οι κεραυνοί και οι αστραπές τους προκαλούσαν δέος. Οι ασθένειες που δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τους δημιουργούσαν αμηχανία και φόβο. Οι αλλαγές του καιρού, οι μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον, η γήρανση των ανθρώπων, η ίδια η γένεση και ο θάνατος ήταν φαινόμενα ανεξήγητα.

εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως.

Ο φιλοσοφικός στοχασμός παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία ως προς τη φύση και τα αντικείμενά του. Έτσι ο άνθρωπος από έκπληξη, απορία και θαυμασμό άρχισε να αναζητά εξηγήσεις. Ο Αριστοτέλης κλιμακωτά δίνει παραδείγματα φαινομένων τα οποία οι άνθρωποι θεώρησαν άξια θαυμασμού. Η χρήση της λέξης **οἶον** φανερώνει μία από τις προσφιλείς του μεθόδους, τη χρήση παραδειγμάτων. Η κλιμάκωση των στοιχείων που υπήρξαν αντικείμενα θαυμασμού εκφράζει τη γνωσιοκεντρική διδασκαλία ότι ο άνθρωπος μελετά πρώτα αυτά που του είναι άμεσα προσιτά και στη συνέχεια προχωράει στα πρώτα αίτια και στις αρχές. Έτσι, μετά τα πρώτα ερεθίσματα της φαντασίας που δημιούργησαν τα αντίστοιχα φιλοσοφικά ερωτήματα, οι άνθρωποι άρχισαν να ασχολούνται με τα πιο σημαντικά ερωτήματα, όπως για παράδειγμα τις φάσεις της σελήνης, τη φύση και τις κινήσεις του ήλιου και των αστεριών και τη δημιουργία τους. Ο Αριστοτέλης περιγράφει συνοπτικά την περίοδο της προσωκρατικής φιλοσοφίας, της λεγόμενης και φυσικής φιλοσοφίας, που ασχολήθηκε κατά κύριο λόγο με τη δημιουργία του σύμπαντος και την εξήγηση των φυσικών φαινομένων. Οι φιλόσοφοι αυτοί ανήκουν στην προσωκρατική φιλοσοφία, πραγματοποιούν μια στροφή από τον μύθο στο λόγο και επιχειρούν να βρουν τη λογική τάξη που υπάρχει πίσω από τα αισθητά φαινόμενα.

‘Ο δ’ άπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἄγνοεῖν

Η φιλοσοφία συνδέεται με την κατάσταση της απορίας και του θαυμασμού. *Απορῶ (στερ. α- + πόρος): βρίσκομαι σε αδιέξοδο και αμηχανία, αδυνατώ να καταλάβω και να εξηγήσω κάτι· διατυπώνω απορία, ρωτώ να μάθω κάτι. Ο Αριστοτέλης (Μετὰ τὰ Φυσικά, 993a30 κ.ε.) παρομοιάζει τη διάνοια που βιώνει την άπορία με διάνοια δεμένη που επιδιώκει λύση (λύσιμο). Με αυτό τον τρόπο η άπορία γίνεται αφετηρία φιλοσοφικής αναζήτησης. Ο άνθρωπος που αδυνατεί να καταλάβει κάτι και διατυπώνει απορίες και ερωτήματα σχετικά με αυτό, ενώ παράλληλα νιώθει περιέργεια και θαυμασμό, αντιλαμβάνεται την άγνοιά του. Στον αντίθετο πόλο βρίσκεται ο δοκησίσοφος, ο άνθρωπος που νομίζει ότι γνωρίζει τα πάντα και για αυτό δεν θέτει ερωτήματα και δεν προσπαθεί να βρει λύσεις. Η συνειδητοποίηση της*

άγνοιάς ωθεί τον άνθρωπο να βρει τις απαντήσεις στα ερωτήματα που τον βασανίζουν και να μεταλλάξει την άγνοια σε γνώση. Αυτή η διαπίστωση θα οδηγήσει τον Αριστοτέλη στο συμπέρασμα ότι οι άνθρωποι φιλοσόφησαν προκειμένου να αποφύγουν την άγνοιά τους (δες κατάταξη γνώσεων σελ.9).

(διό και ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)·

Στην περίοδο αυτή δίνεται παρενθετικά από τον Αριστοτέλη μια χρήσιμη αλλά όχι απαραίτητη πληροφορία που αφορά την ταύτιση του μύθου και της φιλοσοφίας. Υποστηρίζει λοιπόν πως ο «φιλόμυθος» είναι κατά κάποιον τρόπο «φιλόσοφος». Το συγκεκριμένο συμπέρασμα προκύπτει από την προηγούμενη πρόταση, στην οποία ο Σταγειρίτης υποστήριξε ότι η άγνοια κάνει τον άνθρωπο να απορεί και να θαυμάζει, ενώ ενισχύεται από την επόμενη πρόταση που αναφέρει ότι ο μύθος απαρτίζεται από αξιοπερίεργα στοιχεία, που προκαλούν θαυμασμό. Αυτό διαφαίνεται και από την επανάληψη αγνοειν-άγνοιαν, καθώς η πρώτη λέξη βρίσκεται αμέσως πριν από την παρένθεση και η δεύτερη λέξη αμέσως μετά. Έτσι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε αυτόν που αγαπά τον μύθο και σε αυτόν που αγαπά την ολοκληρωμένη γνώση, τη σοφία είναι τα θαυμάσια, δηλαδή τα αξιοθαύμαστα, αξιοπερίεργα, δυσσερμήνευτα γεγονότα και φαινόμενα. Με αυτά δεν ασχολείται μόνο η φιλοσοφία αλλά και οι μύθοι. Εδώ ο Αριστοτέλης δεν υπονοεί μόνο τους αρχαίους μυθογράφους αλλά έχει στον νου του και τον Πλάτωνα, ο οποίος αξιοποιούσε συχνά τον μύθο « ως εργαλείο σκέψης και κάθε φορά τον διαμόρφωνε και ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο, ώστε να εξυπηρετεί τους φιλοσοφικούς στόχους των Διαλόγων του». Επίσης, ο μύθος ήταν μία από τις σοφιστικές μεθόδους, αλλά τον χρησιμοποιούσαν συχνά και οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι, ποιητές κλπ.

Η παρατήρηση του Αριστοτέλη έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αντικατοπτρίζει την πορεία της ανθρωπότητας από τον μύθο αρχικά στον λόγο στη συνέχεια. Η μυθοπλασία ήταν στην πραγματικότητα μια πρώτη απόπειρα του ανθρώπου να εξηγήσει τα παράξενα και ανεξήγητα που γινόντουσαν γύρω του και να ξεφύγει από την άγνοια. Η μυθολογική σκέψη

ήταν κατά κανόνα θεολογική, με τη δημιουργία του δωδεκάθεου και μιας πλειάδας ακόμα θεοτήτων που όριζαν τους κανόνες της φυσικής νομοτέλειας. Η πορεία του αρχαιοελληνικού στοχασμού αποτυπώνεται με το πέρασμα από τον μύθο στον λόγο, από το έπος στην τραγωδία, από την ιστοριογραφία στη φιλοσοφία. Στην εποχή του βρισκόταν στο επίκεντρο ο λόγος, ωστόσο η δύναμη του μύθου δεν είχε απαξιωθεί. Αποτελεί μια πηγή στην οποία ανατρέχουν ακόμα και οι φιλόσοφοι για να ερμηνεύσουν τα παράδοξα του κόσμου. Επομένως, στην αναζήτηση της αλήθειας ο λόγος και ο μύθος είναι οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος.

Συλλογισμός

1^η προκειμένη: **Οι μύθοι συντίθενται από γεγονότα θαυμάσια** (ό γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων).

2^η προκειμένη: **Γιατί, όπως συμβαίνει και τώρα, οι άνθρωποι άρχισαν για πρώτη φορά να φιλοσοφούν από περιέργεια και θαυμασμό** (Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν).

Συμπέρασμα: **Γι' αυτό και όποιος αγαπά τους μύθους είναι κατά κάποιον τρόπο και φιλόσοφος** (ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν).

ὥστ' εἶπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.

Με τον σύνδεσμο «ώστε» εισάγεται μια πρόταση, η οποία εμπεριέχει το συμπέρασμα από τα προαναφερθέντα. Οι άνθρωποι επιζήτησαν την επιστήμη της φιλοσοφίας για την ίδια τη γνώση και όχι για χάρη κάποιας χρησιμότητας. **Επιστήμη: ακριβής γνώση. Αντίστοιχα, το ρήμα ἐπίσταμαι σημαίνει «γνωρίζω καλά», «γνωρίζω με βεβαιότητα». Κατά τον Αριστοτέλη η ἐπιστήμη συνδέεται άμεσα με τη λογική λειτουργία του ανθρώπου: ἐπιστήμη**

δ' ἅπασα μετὰ λόγου ἐστὶ (Ἀναλυτικὰ Ὑστερα, 100b10). Ἡ ἐπιστήμη υπερβαίνει την απλή εμπειρική μάθηση αλλά και τη γνώση μιας τέχνης. Αποτελεῖ σύνολο τεκμηριωμένων γνώσεων σε συγκεκριμένο και διακριτό τομέα του επιστητού. Ἡ αντίθεση της επιστήμης αυτής ἀπὸ τις υπόλοιπες εἶναι πως ὅλες οι ἄλλες ἔχουν κάποια ἐπιμέρους χρησιμότητα ὅπως εἶναι ἡ καθοδήγηση των ἀνθρώπων στις τέχνες και ἡ ἀντιμετώπιση των καθημερινῶν ἀναγκῶν και προβλημάτων ἐνῶ ἡ φιλοσοφία ἔχει τὴ δυνατότητα να υπερκαλύψει και να ἡγηθεῖ των υπολοίπων, προσφέροντας τὴ γνώση και γι' αὐτὸ καλεῖται ἡ ἐπιστήμη της ἀλήθειας. Ἡ χρήση του ῥήματος «ἐδίωκον» προσδίδει χροιά ἀναγκαιότητας στη φιλοσοφική ἐνασχόληση.

Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.

Στο σημεῖο αὐτὸ διευρύνοντας παραπέρα τὰ ὅσα υποστήριξε, φέρνει ὡς ἀπόδειξη ἓνα συμπέρασμα στο ὁποῖο τον ὡδήγησε ἡ εμπειρική παρατήρηση: οἱ ἀνθρώποι φιλοσόφησαν μόνο ὅταν εἶχαν ξεπεράσει τὰ βιοτικά προβλήματά τους και ἐξασφάλισαν ἐλεύθερο χρόνο, δηλαδή χρόνο που μπορούσαν ἐλεύθερα να διαθέσουν για τὴ χαλάρωση και τὴν ἀπόλαυσή τους. Στο συμπέρασμα αὐτὸ ὁ Ἀριστοτέλης κατέληξε ἐπαγωγικά. Το ῥήμα «Μαρτυρεῖ» χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τον φιλόσοφο για να προσκομίσει ἓνα τεκμήριο που εἶναι ἀποτέλεσμα λογικά ἐπεξεργασμένου λόγου και γι' αὐτὸ ἀσφαλές μέσο για να στηρίξει τὴν ὀρθότητα των ὁσων υποστηρίζει. Ὁ ὅρος «συμβεβηκός» χρησιμοποιεῖται με τὴν κοινὴ σημασία του, δηλαδή ὡς συνώνυμος τῆς ἐννοίας «συμβάν», «ιστορικό γεγονός». Ἡ μαρτυρία του Ἀριστοτέλη συνδέεται με τὴν ιστορική προσέγγιση τῆς φιλοσοφίας. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι ἔχουν καλυφθεῖ οἱ πρωταρχικές ἀνάγκες του και ἔχει συντελεστεῖ ἡ κοινωνική ὀργάνωση. Εἶναι τὸ χρονικό σημεῖο που θα ἀρχίσει να συντελεῖται ραγδαία πνευματική πρόοδος και θα παρουσιαστεῖ ταχύτατη πολιτιστική ἀνάπτυξη. Ἡ φιλοσοφία ἐδῶ δίνεται με τὴν λέξη «φρόνησις»¹. *Στο χωρίο αὐτὸ ἡ φρόνησις εἶναι ἰσοδύναμη νοηματικά με τὴν σοφίαν ἢ ἐπιστήμην. Σε ἄλλα κείμενα του*

¹ Ὁ ὅρος «φρόνησις» εἶναι ἰσοδύναμος με τους ὅρους σοφία, ἐπιστήμη, φιλοσοφία.

Αριστοτέλη (π.χ. στα Ἠθικά Νικομάχεια) θα πάρει τη σημασία μιας συγκεκριμένης διανοητικής αρετής, αυτής που επιτρέπει στον άνθρωπο να κάνει σωστές ηθικές επιλογές σε πρακτικά ζητήματα της καθημερινής ζωής.

Βασική σύνδεση, λοιπόν, υπάρχει μεταξύ της φιλοσοφίας και της ραστώνης. Ραστώνη σημαίνει νωθρότητα, ραθυμία, κατ' επέκταση χαλαρότητα, απόλαυση και πνευματική ζωή. Η ραστώνη είναι απαραίτητη προϋπόθεση της φιλοσοφίας, καθώς για την ενασχόληση με τα πνευματικά ζητήματα είναι ο άνθρωπος να έχει αποδεσμευτεί από τις πιεστικές ανάγκες της καθημερινότητας. Η αποδέσμευση αυτή επιτυγχάνεται με την ικανοποίηση των βασικών και μη αναγκών του ανθρώπου. Η φιλοσοφία ως δραστηριότητα απαιτεί ελεύθερο χρόνο και αφοσίωση μόνο σε αυτήν. Γι' αυτό ο Αριστοτέλης συνδέει τη φιλοσοφία με τη ραστώνη γενετικά, ανατρέχοντας στην ιστορική της καταγωγή αλλά και διαχρονικά.

Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαιμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.

Αφού τεκμηριώσε με μια ιστορική διαπίστωση την αλήθεια των λεγομένων του, ο φιλόσοφος με τη φράση «Δῆλον οὖν» καταλήγει στο συμπέρασμα της συλλογιστικής πορείας που ακολούθησε: οι άνθρωποι ποθούν και επιδιώκουν την βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας αυτής της γνώσης και όχι για να εξυπηρετούν κάποια πρακτική χρησιμότητα. Το συμπέρασμα αυτό τώρα διατυπώνεται σε α' πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα, πράγμα που δείχνει πως ο Αριστοτέλης εντάσσει και τον εαυτό του στους φιλοσόφους της εποχής. Το γεγονός μάλιστα ότι τώρα η διαπίστωση δεν έχει μορφή υποθετικού λόγου φανερώνει πως έχει καταλήξει με βεβαιότητα σε αυτό.

Η φιλοσοφία χαρακτηρίζεται πλέον ως ελεύθερη επιστήμη και για να γίνει κατανοητός ο χαρακτηρισμός αυτός χρησιμοποιείται από τον φιλόσοφο ένας αναλογικός συλλογισμός: όπως ακριβώς χαρακτηρίζεται ελεύθερος ο άνθρωπος που υπάρχει μόνο για χάρη του εαυτού του και όχι για χάρη κάποιου άλλου (αναφορικό μέρος παρομοίωσης), έτσι χαρακτηρίζεται

ελεύθερη η φιλοσοφία γιατί υπάρχει για χάρη της ίδιας (δεικτικό μέρος παρομοίωσης)². Ο χαρακτηρισμός ελεύθερος (κοινός όρος στην αναλογία αυτή) όταν αποδίδεται στον άνθρωπο τον διαφοροποιεί από τον δούλο που δεν ανήκει στον εαυτό του. Το συμπέρασμα δηλώνει ξεκάθαρα την αυταξία της φιλοσοφίας σε σχέση με όλες τις άλλες επιστήμες και υποδηλώνει την ανωτερότητά της σε σχέση με τις άλλες.

Η ιστορική ματιά του Αριστοτέλη

Ως πρώτους φιλοσόφους χαρακτηρίζει αυτούς που σήμερα ονομάζουμε φυσικούς φιλοσόφους (πχ. τον Θαλή, τον Αναξίμανη, τον Ηράκλειτο κλπ.). Η ιστορική ματιά του στο πώς οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν μας επιτρέπει να πούμε ότι ο Αριστοτέλης είναι « ένα είδος πρώτου ιστορικού της φιλοσοφίας». Ο λόγος που επιχειρεί την ιστορική αυτή αναδρομή είναι για να δείξει πως η ιστορική διαδρομή της φιλοσοφικής σκέψης επιβεβαιώνει τις δικές του φιλοσοφικές απόψεις σχετικά με τις αρχές και τα αίτια των όντων.

Γλωσσικά στοιχεία της ιστορικής ματιάς του Αριστοτέλη

Η ιστορικότητα της φιλοσοφίας διαπερνά τη σκέψη του Αριστοτέλη. Αυτή εκφράζεται και μέσα από τη χρήση γλωσσικών στοιχείων :

- με τη χρήση **χρονικών προσδιορισμών** (καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἐξ ἀρχῆς, εἶτα), προκειμένου να αναφερθεί τόσο στις απαρχές της (τὸ πρῶτον) και γενικότερα στο παρελθόν της («διαχρονία») όσο και στο παρόν της (νῦν) («συγχρονία»)
- με τη διπλή χρήση του **ρήματος ἀρχομαι** (ἤρξαντο, ἤρξατο), για να αναφερθεί στις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης
- με τον **όρο συμβεβηκός**, με τον οποίο αναφέρεται στο ιστορικό συμβάν
- με την ευρεία χρήση ιστορικών χρόνων (ἐφιλοσόφησαν, ἐδίωκον, ἤρξατο)

² Η συσχέτιση της φιλοσοφίας με την ελευθερία φανερώνει την πεποίθηση του Αριστοτέλη ότι μόνο το ελεύθερο άτομο μπορεί να φιλοσοφήσει και δικαιολογεί την χρονική στιγμή της φιλοσοφικής ακμής (5^{ος} αι. π.Χ. όταν οι ελληνικές πόλεις έχουν κατοχυρώσει την ελευθερία τους και ασχολούνται με την παραγωγή και εξαγωγή πολιτισμού).

Χρήση έναρθρων απαρεμφάτων

Ο Αριστοτέλης επιμένει στην χρήση έναρθρων απαρεμφάτων (τό θαυμάζειν, τό φεύγειν, τό ειδέναι, τό επίστασθαι) ενώ θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει αφηρημένα ουσιαστικά. Με αυτόν τον τρόπο δίνει έμφαση στον ενεργητικό, προσωπικό χαρακτήρα της φιλοσοφικής δραστηριότητας, πράγμα που εκφράζεται καθαρότερα από τα απαρέμφοτα παρά τις αφηρημένες έννοιες. Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται η ιστορικότητα της φιλοσοφίας, αφού η φιλοσοφική γνώση παρουσιάζεται ως δραστηριότητα, μια αλυσίδα γεγονότων που ξεκινούν από την έκπληξη και τον θαυμασμό και κορυφώνεται στην ακριβή γνώση της πραγματικότητας.

Αριστοτέλης: ένας θετικός επιστήμονας και θεωρητικός φιλόσοφος

Ο Αριστοτέλης συνήθιζε να ακολουθεί μια μεθοδολογία που προσιδιάζει στην επιστημονική μεθοδολογία. Αρχικά διατυπώνει μια υπόθεση, με βάση τις ενδείξεις που έχει, και στη συνέχεια υποβάλλει σε λογικό έλεγχο την υπόθεση αυτή, αναζητώντας περαιτέρω στοιχεία με βάση την εμπειρική παρατήρηση πολλών σχετικών περιπτώσεων, προκειμένου να διατυπώσει επαγωγικά αν αυτή επιβεβαιώνεται ή διαψεύδεται από την πραγματικότητα. Από την άλλη πλευρά, το θέμα το οποίο πραγματεύεται εντάσσεται στα ερωτήματα που εξετάζει η φιλοσοφία. Μάλιστα, εξετάζει το θέμα και με ιστορική ματιά, με αποτέλεσμα να θεωρείται ο πρώτος ιστορικός της φιλοσοφίας. Δικαιολογημένα, λοιπόν, θεωρείται πώς συνδυάζει τα χαρακτηριστικά και του θετικού επιστήμονα και του θεωρητικού φιλοσόφου.

ΑΞΟΝΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- **1η θέση:** Η φιλοσοφία ανάγεται στην περιέργεια και τον θαυμασμό
- **2η θέση:** Όποιος απορεί και θαυμάζει καταλαβαίνει πως αγνοεί
- **3η θέση:** Οι άνθρωποι φιλοσόφησαν για να ξεφύγουν από την άγνοια, αφού ξεπέρασαν τα βιοτικά τους προβλήματα και εξασφάλισαν χρόνο για χαλάρωση και ξεκούραση.
- **4η θέση (επιλογικό συμπέρασμα):** Η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη, δεν υπηρετεί καμία χρηστικότητα και ανάγκη.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΥΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- χρήση έναρθρων απαρεμφάτων
- χρήση χρονικών επιρρηματικών προσδιορισμών
- χρήση αιτιολογικών και συμπερασματικών συνδέσμων
- χρήση ιστορικών χρόνων
- χρήση συνειρμού (παρένθεση)
- εναλλαγή τριτοπρόσωπου παρελθοντικού χρόνου (εδίωκον) σε πρωτοπρόσωπο παροντικό (ζητούμεν)
- παραδείγματα
- αναλογία

Η γλώσσα του κειμένου είναι απλή, προσιτή, κατανοητή σε ένα ευρύ κοινό και όχι μόνο σε όσους έχουν ασκηθεί και εντρυφήσει στην ακαδημαϊκή φιλοσοφία.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Για ποιόν λόγο φιλοσοφούν οι άνθρωποι αρχικά;
- Ποιοι είναι οι χρονικοί προσδιορισμοί στο χωρίο και ποια η λειτουργία τους;
- Ποια θέματα προκαλούν τον θαυμασμό των ανθρώπων;
- Ποια είναι τα φυσικά φαινόμενα που εντυπωσίαζαν τους ανθρώπους;
- Ποια η σημασία των ρημάτων θαυμάζω, φιλοσοφώ και απορώ και ποια η μεταξύ τους σχέση;
- Πως συνδέεται η απορία και ο θαυμασμός με την άγνοια;
- Ποια είναι η σχέση του μύθου και της φιλοσοφίας;